

УДК 342.951

Мельник Роман Сергійович –

доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри адміністративного права
Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченко

Roman S. Melnyk –

doctor of juridical sciences, professor,
acting head of administrative law department,
Director of German Law Center,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60 Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine)

Петров Євген Вікторович –

доктор юридичних наук, професор,
суддя Дружківського міського суду Донецької області

Yevhen V. Petrov –

doctor of juridical sciences, professor,
judge of Druzhkivka local court of Donetsk region

Окремі аспекти публічно-правового регулювання суспільних відносин у сфері господарювання

Через аналіз теорії приватного та публічного права обґрунтовується ідея щодо становлення нової галузі права - адміністративно-господарського. Зроблено висновок, що господарське право повинно бути «розкладено» на два самостійні правові утворення: приватно-господарське право та адміністративно-господарське право. Обґрунтовується теза, що адміністративно-господарське право є підгалуззю Особливого адміністративного права.

Ключові слова: приватне право, публічне право, господарське право, адміністративно-господарське право, суб'єкти господарювання, сфера господарювання, особливе адміністративне право.

Через анализ теории частного и публичного права обосновывается идея о становлении новой отрасли права – административно-хозяйственного. Сделан вывод, что хозяйственное право должно быть разложено на два самостоятельные правовые образования: частно-хозяйственное и административно-хозяйственное право. Обосновывается вывод, что административно-хозяйственное право является подотраслью Особенного административного права.

Ключевые слова: частное право, публичное право, хозяйственное право, административно-хозяйственное право, субъекты хозяйствования, сфера хозяйствования, особенное административное право.

R.S. Melnyk, Ye.V. Petrov Some Aspects of Public-Law Regulation of Social Relations in the Economic Sphere

The idea of the formation of a new branch of law, namely administrative and economic law, is grounded in the analysis of the theory of private and public law. The conclusion based on the study of the European experience of public-law regulation of relations in the economic sphere is made as to the emergence and development of dialectically related private and public interests, which, accordingly, are governed by the rules of private and public law, in the field of the operation of economic entities. It is also concluded that economic law shall be divided into two separate branches of law such as private economic law and administrative and economic law, and the latter is an organizational and legal regulation of economic activity dealing both with direct administrative influence on economic entities (control, call to liability), and indirect one in the form of public

service activities (registering, licensing, granting subsidies, grants, etc.) at that. It is substantiated that, in fact, the concept of administrative and economic law as a branch of law means a certain set of legal rules governing the relations between public administration and economic entities regarding the fulfillment of obligations imposed on the former by laws. Administrative and economic law is a sub-branch of special administrative law which, in its turn, is closely related to general administrative law. Institutions of administrative and economic law are defined separately.

Keywords: private law, public law, economic law, administrative and economic law, economic entities, economic sphere, special administrative law.

Дискусія щодо правового регулювання відносин у сфері господарювання практично завжди починається з тези про його комплексний характер, який пов'язаний з одночасним застосуванням приватноправових та публічно-правових норм. Показовою в цьому плані є позиція окремих учених, котрі стверджують, що концепція господарського права заснована на погодженні приватноправових (горизонтальних) і публічно-правових (вертикальних) відносин у сфері господарювання, що передбачає формування відповідних правових норм на основі поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин і державного регулювання макроекономічних процесів [1, с. 3].

Такий висновок, який сьогодні сприймається не інакше як аксіома, на наш погляд, є вкрай сумнівним щодо його узгодженості з теорією поділу права на приватне і публічне, на аналізі якого ми і пропонуємо зараз зупинитися. Вважаємо, що зроблені таким чином висновки допоможуть нам обґрунтувати помилковість процитованої вище концепції господарського права.

Теорія приватного та публічного права та її становлення у вітчизняній правовій доктрині.

Аналіз історичної правової літератури показав, що теорія поділу права на приватне та публічне у нашій державі розвивалася непослідовно. В окремі періоди існування держави вона визнавалася та вивчалася [2, с. 503-505], а у деякі – зазнавала руйнівної критики, зокрема у сумнозвісні 30-ті рр. XX ст. Саме у цей період радянський правознавець М. Аржанов обґрунтував теорію поділу радянського права на галузі відповідно до предмета правового регулювання. Однією з підстав для цього стала необхідність розробки теорії системи радянського права, яка б принципово відрізнялася від буржуазної системи права,

заснованої на поділі права на приватне та публічне [3, с. 26]. Проте, незважаючи на універсальність концепції предмета правового регулювання, пізніше доповненої ще й теорією методу правового регулювання, на її підставі досить важко визначити приналежність певних груп суспільних відносин, зокрема й господарських, до однієї або іншої галузі права, оскільки велика кількість з них підпадає під регулятивний вплив різних галузей права. Про це писали ще радянські вчені, наголошуючи, як наслідок, на тому, що господарське право є комплексною галуззю радянського права [4, с. 7]. Однак, з огляду на теорію поділу права на приватне та публічне, **комплексних галузей права існувати не може**, оскільки кожна галузь права неодмінно має входити або до підсистеми приватного, або до підсистеми публічного права. У протилежному випадку був би порушений один з основних принципів побудови систем, відповідного до якого кожна система складається з підсистем більш низького рівня, які однак володіють ознаками, властивими «головній» системі [5, с. 29, 33].

Теорія поділу права на приватне та публічне, пройшовши у своєму історичному розвитку більш ніж дві тисячі років, з успіхом продовжує застосовуватися у правовій теорії та юридичній діяльності. Правда, викладена теза насамперед стосується західноєвропейських країн, де розвивається юридична освіта, спеціалізація адвокатів та функціонування судової системи. Що ж до нашої держави, то тут, на жаль, теорія поділу права на приватне та публічне все ще продовжує виборювати для себе право на існування. Такий стан справ, як вже було наголошено вище, багато у чому носить історичний характер, проте це, звісно ж, не означає, що нам не варто намагатися його змінити.

Аналізуючи сьогоденний стан справ з вивченням та запровадженням у вітчизняну

правову науку та правозастосовну практику теорії поділу права на приватне та публічне, на жаль, доводиться констатувати, що деякі вітчизняні автори сповідують ідею практичної нежиттєздатності цієї теорії, пов'язану, за їх словами, з умовністю такого поділу. Так, наприклад, О. Ф. Скакун вважає за доцільне ділити галузі на ті, у яких переважають начала публічного права, і ті, у яких превалюють начала приватного права [6, с. 244-245]. У продовження цієї думки А. Шульга пише, що у «чистому» вигляді приватноправових і публічно-правових галузей не існує. Наявність елементів публіцизації приватного права пов'язана з наявністю приватноправового елемента у публічному праві, тобто централізоване регулювання певною мірою застосовується і у приватному праві, тоді як прояви децентралізованого регулювання притаманні й публічному праву [7, с. 57-58]. Висловлюючи власне ставлення до викладених позицій, зазначимо, що з ними можна погодитися лише щодо законодавства, в якому (наприклад, Цивільному кодексі України), дійсно, зустрічаються поряд з приватноправовими також і публічно-правові норми. І це цілком зрозуміло з огляду на те, що суспільні відносини, будучи складними за своїм змістом, вимагають комплексного регулювання із застосуванням як норм приватного, так і норм публічного права, між якими, до речі, існує тісний діалектичний зв'язок [8, с. 15-22]. Саме з огляду на це необхідно визнавати та підтримувати ідею відносної самостійності галузей законодавства. Однак цей висновок не може бути застосованим до права, яке складаючись первісно з норм, завжди може бути розподілено на приватне та публічне [9, с. 250], оскільки кожна правова норма несе у собі або приватний, або публічний елемент, і якраз завдання правової науки полягає у тому, щоб виробити механізми визначення правової природи тієї чи іншої правової норми. Разом з цим, необхідно відзначити, що зараз є незначна кількість праць, в яких порушується питання про критерії розмежування приватного та публічного права. Складається враження, що науковцям легше та простіше оминати це питання, ніж вдаватися до його поглибленого вивчення. А от у європейській правовій літературі ця проблематика є першорядною у будь-якому дослідженні, якого вона так або

інакше стосується.

Теорія поділу права на приватне та публічне та її вплив на правове упорядкування відносин в сфері господарювання

Вивчення наукових праць, присвячених дослідженню теорії поділу права на приватне та публічне, показує, що усі автори так чи інакше згадують про наявність приватних та публічних інтересів як підставу для поділу права на приватне та публічне. Об'єктивна обумовленість існування у будь-якому суспільстві приватних та публічних інтересів (пов'язаних з природною властивістю людини поєднувати в собі індивідуальне та суспільне), – пишуть В. Селіванов та Н. Діденко, – їх взаємозв'язку й руху визначає місце та роль реальних публічно – і приватноправових відносин у системі чинного права, їх різне політичне і юридичне значення, а отже – різні соціальні наслідки. Наявність у суспільстві публічного і приватного права як характерної особливості реальної правової форми суспільного життя, складових механізму правового регулювання і водночас як певних абстракцій є не вигадкою окремих юристів, а результатом історичного розвитку суспільних відносин. З огляду на викладене, робиться висновок, що норми, інститути, галузі приватного права спрямовані на визначення і забезпечення межі діяльності окремих осіб, в яких вони можуть досягати своїх власних цілей, що насамперед відповідають їх особистій природі та обумовлені їх власними інтересами. Приватне право має визначатися насамперед як сфера відносин свободи і самовизначення особи, прав приватного володіння. Проте вступати в приватноправові відносини можуть не лише фізичні і юридичні особи, але й публічні утворення, включаючи й державу, однак лише за умов, коли вони діють заради власних індивідуальних потреб і цілей та визначаються за правовим статусом як приватні володільці або контрагенти [8, с. 17].

Принципово інша ситуація спостерігається щодо публічних інтересів та, відповідно, публічного права. Публічність як головний елемент названих словосполучень передбачає присутність держави, вся діяльність якої (публічна діяльність) як загальносоціального інституту спрямована на

благо суспільства [10, с. 60], де під останнім розуміється сукупність різних соціальних груп та відносин між ними, які складаються у процесі їх спільної діяльності [11, с. 20].

Публічні інтереси володіють певними ознаками, які необхідно враховувати під час з'ясування сутності останніх. Так, на думку П. Рабіновича, публічні інтереси мають такі особливості: по-перше, існують вони так само реально й об'єктивно (щодо інших суб'єктів), як і інтереси індивідуальні; по-друге, можливість їх задоволення становить природне право суспільства у цілому; по-третє, реалізація публічних інтересів за допомогою державних заходів загального характеру призводить до задоволення й відповідних індивідуальних інтересів членів суспільства (наприклад, забезпечення державою обороноздатності країни, охорони природного довкілля, оголошення нею карантину в разі виникнення епідемії) [12, с.63].

Разом з цим, необхідно пам'ятати, що як публічні інтереси можуть визнаватися не лише потреби суспільства у цілому, але й інтереси великих соціальних груп. Масовість носія інтересу у цьому разі має важливе значення. У юридичній літературі обґрунтовано відзначається, що наявність статистично значимої групи осіб, об'єднаної загальним інтересом, свідчить про наявність публічного інтересу [11, с. 22].

Як вже було відзначено вище, публічний інтерес завжди є пов'язаним з державою. Цей зв'язок полягає та проявляється у тому, що публічним інтересом може називатися лише той інтерес, який визнаний державою та забезпечений правом. У зв'язку з цим, публічні інтереси втілюються у правових нормах, а раз так, то автоматично переходять під охорону засобів державного примусу. З огляду на це, публічні інтереси можна визначити як суспільні інтереси, визнані державою та врегульовані (забезпечені) правом [13, с. 91-99].

Викладене вище дає зрозуміти, що господарська діяльність саме і являє собою одну з тих сфер, в яких знаходить прояв публічний інтерес, покликаний до життя економічними потребами усього суспільства. Інакше кажучи, у правовій системі держави виникають та розвиваються норми, спрямовані на забезпечення реалізації названого публічного

інтересу. Їх головним розробником та відповідно застосовником стає держава в особі відповідних публічних інституцій. Отже, якраз названі інтереси закладають підґрунтя для реалізації державою економічної функції. Разом з цим, не можна забувати і про приватні інтереси, які знаходять місце у сфері економіки, проте вони, як випливає з викладеного, мають у своєму підґрунті зовсім іншу природу, а отже, регулюються правовими нормами іншої правової природи – нормами приватного права.

Таким чином, можна зробити висновок, що у сфері функціонування суб'єктів господарювання виникають та розвиваються діалектично пов'язані приватні та публічні інтереси, які, відповідно, регулюються нормами приватного та публічного права. Іншими словами, національне господарське право повинно бути «розкладено» на два самостійні правові утворення: приватно-господарське право (регулює відносини між приватними особами, які виникають у сфері господарювання) та адміністративно-господарське право, яке повинно увібрати в себе усі ті норми, які визначають, з одного боку, правовий статус та організацію діяльності суб'єктів публічної адміністрації, задіяних у реалізації економічної функції держави, а з іншого, – порядок взаємодії між ними та суб'єктами господарської діяльності. Щодо останнього, мова йде про організаційно-правове регулювання господарської діяльності, пов'язане як із здійсненням прямого управлінського впливу на суб'єктів господарювання (контроль, притягнення до юридичної відповідальності), так і опосередкованого у вигляді публічно-сервісної діяльності (реєстрація, ліцензування, надання субсидій, дотацій тощо) [14, с. 38].

Європейський досвід публічно-правового регулювання відносин у сфері господарювання

Дослідження сучасних проблем публічно-правового регулювання відносин у сфері господарювання є неможливим без вивчення відповідного зарубіжного досвіду. Це пояснюється багатьма причинами. Так, зарубіжний досвід сприяє розширенню наших уявлень про досліджувані правові явища; допомагає подивитися на ту або іншу проблему

під іншим кутом зору; співставити власні здобутки зі здобутками зарубіжних колег; не марнувати час на розв'язання проблем, які вже знайшли вирішення на сторінках закордонних видань. Та й власне, безсумнівна надзвичайна наукова актуальність та практична корисність будь-яких порівняльно-правових досліджень.

Публічна частина господарських відносин як в окремих країнах Європейського Союзу, так і в Європейському Союзі в цілому, регулюється за допомогою адміністративно-господарського права. Наявність названого правового утворення пояснюється необхідністю упорядкування відносин економічних суб'єктів. Жодна держава нині не може відмовитися від управління економікою. Такий підхід відображає відповідальність держави за розвиток економіки та одночасно вказує на її пріоритетне значення серед основних завдань, які вирішуються державою та правом. Ліберальні за своєю сутністю держави також виробляють загальні правові умови, надаючи, таким чином, можливості для економічної діяльності та виражаючи своє ставлення до неї. Держава, на думку європейських науковців, зобов'язана щонайменше забезпечити функціонування системи (надання гарантій щодо економіки). Для цього необхідна наявність дієвої адміністрації, яка займалася б економічними проблемами. З огляду на це, адміністративно-господарське право є невід'ємною складовою відповідного правопорядку [15, с. 20].

Необхідним кроком у напрямку пізнання сутності названої галузі права є відповідь на питання про те, чи адміністративно-господарське право є самостійною галуззю права, чи частиною адміністративного права. Німецькі вчені наголошують, що відповідь на нього не залежить ні від конкретних положень адміністративно-господарського права, ні від ступеня їх розвиненості. Вирішальним фактором є теоретична та практична потреба у систематизації та розробці базової структури та особливостей цієї сфери права. Динаміка розвитку не відрізняється тут однорідністю. В англо-американській системі права адміністративно-господарське право не виділяється у самостійну галузь. Тут основні напрямки економічного регулювання включені у загальне адміністративне право. Інший підхід домінує у континентальному праві, заснованому

на римському праві. У таких країнах Європи, як Австрія, Німеччина, Франція, у більшості країн Центральної та Східної Європи, а також частково у державах Азії йде інтенсивний процес формування адміністративно-господарського права у самостійну галузь, проте дотепер ученим ще не вдалося обґрунтувати чітких критеріїв, які б дозволили розглядати назване правове утворення у вигляді самостійної галузі права [15, с. 2-3, 4]. Однак тенденції саме до такого підходу є доволі наочними, що, власне, і дозволяє нам зробити висновок, що адміністративно-господарське право, зокрема, Німеччини, формується як самостійна підгалузь адміністративного права, зосереджена у межах його особливої частини [16, с. 56]. Принагідно відзначимо, що даний факт є характерним також і для Франції, де вже у 70-х – 80-х рр. XX ст. науковці ставили на обговорення питання про необхідність виділення із надр адміністративного права нової галузі права – публічного економічного права, покликаного регулювати економічні відносини, в яких бере участь держава, а також діяльність державного економічного апарату [17, с. 101].

Аналіз відповідної наукової та навчальної літератури дозволяє зробити висновок, що адміністративно-господарське право країн ЄС у змістовому плані є доволі складним утворенням, що пояснюється багатьма чинниками. Так, у першу чергу потрібно пам'ятати, що названа підгалузь права утворилася на стику економіки та управління, що вже само по собі свідчить про її комплексний характер. Нині перед економікою та управлінням стоять численні завдання, які у тому або іншому обсязі стосуються майже усіх сфер життєдіяльності держави. З огляду на це, у змісті адміністративно-господарського права європейські вчені виділяють певні інститути, у межах яких зосереджено правові норми, покликані регулювати численні адміністративно-господарські відносини. До таких інститутів відносять ті, що регламентують: правове становище та завдання центральних банків країн ЄС та Європейського центробанку; організацію управління економікою, зокрема систему суб'єктів публічного управління економікою, систему суб'єктів самоврядного управління (наприклад, торгові палати); порядок здійснення економічного нагляду; порядок надання субвенцій; порядок здійснення промислів;

порядок функціонування підприємств громадського харчування; порядок обігу товарів; порядок захисту навколишнього природного середовища від шкідливого впливу; функціонування енергетичних підприємств; порядок функціонування публічних підприємств, зокрема комунальних підприємств; порядок передання державних замовлень на виконання приватним структурам тощо [18, с. 159-167].

Перелік таких інститутів не є сталим. Він розвивається одночасно та відповідно до потреб економіки, оскільки лише таким чином можна досягти успішного та ефективного виконання економічної функції держави. Разом з цим, не можна забувати і того, що будь-який вплив з боку держави на сферу економіки є допустимим лише у межах та спосіб, визначений законодавством. Дана теза чітко зафіксована у ст. 1-3 Конституції ЄС, де, зокрема, зазначено, що ЄС бере на себе зобов'язання робити свій внесок у справу свободи, безпеки, солідарності та усебічної поваги до прав людини, викорінення бідності, забезпечення дотримання принципів Хартії об'єднаних націй [19]. Тому члени ЄС поодино, так і ЄС у цілому зорієнтовані на розбудову досконалого та ефективно діючого законодавства – адміністративно-господарського законодавства, яке і має визначати принципи, умови та процедури державного управління економікою. Визнання існування адміністративно-господарського права у системі права країн ЄС сприяло не лише більш чіткому визначенню меж правового регулювання у названій сфері, але й виникненню відповідних наукових шкіл, течій, створенню спеціалізованих кафедр на юридичних факультетах європейських університетів. У результаті країни ЄС отримали перевірене науковою теорією та практикою адміністративно-господарське законодавство та фахівців, спроможних застосовувати його на високому професійному рівні.

Система українського адміністративно-господарського права

Регулювання питань взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів господарювання, зрозуміло, є надзвичайно складною справою, оскільки точок зіткнення публічних та приватних інтересів у названій сфері дуже багато, що,

відповідно, і пояснює існування величезної кількості адміністративно-господарських норм. Зазначені норми, з огляду на потреби правозастосування, не можуть існувати у хаотичному вигляді. Усі вони мають бути приведені до чіткої системи, з наступним виділенням їх окремих груп та підгруп.

Такий процес отримав в юридичній літературі назву систематики, за результатом якого вибудовуються відповідні галузеві системи права. Систематики потребує також і адміністративно-господарське право, відтак і для нього цей процес має завершитися побудовою досконалої системи.

Дослідження системи адміністративно-господарського права вимагає відповіді на питання про те, а що, власне, являє собою названа правова спільність – галузь чи підгалузь права і як вона співвідноситься із системою адміністративного права.

У вітчизняній правовій літературі уже були зроблені спроби пояснення причин та критеріїв виділення галузей та підгалузей права. Усі вони переважно ґрунтуються на теорії предмета та методу правового регулювання. Аналіз відомих на сьогодні наукових праць засвідчує, що під галуззю права потрібно розуміти:

- структурні підрозділи права, які об'єднують в єдиний комплекс правові інститути та дозволяють регулювати, стабілізувати цілі галузі життєдіяльності суспільства, а не лише окремі види суспільних відносин [20, с. 115];

- відносно самостійну сукупність юридичних норм, яка регулює якісно однорідну сферу (рід) суспільних відносин специфічним методом правового регулювання [6, с. 245];

- це складова частина системи права, відносно самостійна сукупність його норм, об'єднаних загальністю предмета і методу правового регулювання [21, с. 171] тощо.

Спільним для всіх цих визначень є акцентування уваги на тому, що галузь права регулює певну відособлену (однорідну, специфічну) сферу суспільних відносин. Проте з цих визначень, на жаль, не зрозуміло, а яким чином можна виділити з усієї маси суспільних відносин ту їх частину, яка може претендувати на регулювання силами галузі права. Якщо дивитися на цю проблему під таким кутом, то ще більш проблематичним є встановлення

відмінностей між сферами суспільних відносин, які повинні регулюватися не галузями, а підгалузями права. Так, з приводу підгалузі права зазначається, що вона, як і галузь права, повинна містити у собі сукупність норм, які регулюють однорідні відносини різних видів, з включенням до свого складу і таких норм, на підставі яких можуть бути набуті конкретні права та обов'язки [22, с. 48]. Отже, якщо виходити з викладеного, галузь права повинна регулювати певний рід суспільних відносин, а підгалузь – їх певний вид. І ось тут починається найбільш складне, оскільки встановити, де і у чому полягає різниця між родом та видом суспільних відносин, неможливо. І тому варто погодитися з твердженням Д. М. Азмі та С. Ю. Філіппова, що вітчизняна правова наука з приводу даної проблематики зайшла у глухий кут. На думку названих авторів, які аналізували це питання крізь призму визначення галузі цивільного права, причин тут може бути декілька: по-перше, поняття предмета галузі права у принципі не можна пізнати, оскільки у кожний конкретний історичний період коло суспільних відносин, які регулюються певною галуззю права, є різним; по-друге, критерієм розмежування галузей є взагалі не предметна ознака, у зв'язку з чим виходячи з предмета правового регулювання галузі права розмежувати неможливо; по-третє, більшість галузей права, зокрема цивільне, взагалі не можуть виділятися як галузі права, з огляду на відсутність у них самостійного предмета правового регулювання; по-четверте, у цілому основи концепції, тобто критерії розмежування галузей, правильні, однак правова наука не виявила предметів регулювання галузей права [23, с. 45].

На наш погляд, майже кожна з цих причин містить у собі положення, які відповідають дійсності. Так, наприклад, щодо першої зазначимо, що існуючі нині уявлення про предмет галузі права та про число його галузей склалися у радянські часи. Суспільні відносини, які мали місце у той період, принциповим чином відрізняються від теперішніх. Тому те, що раніше входило до предмета правового регулювання цивільного або адміністративного права, сьогодні може взагалі не існувати або набуті принципово інших форм та змісту. Наприклад, підприємницька діяльність або діяльність органів місцевого самоврядування. За часів

СРСР такі відносини взагалі не мали місця, і не існувало потреби у їх регулюванні за допомогою права. Сьогодні ж ми говоримо про існування підприємницького та муніципального права. Отже, для кожного історичного періоду існування права, вочевидь, мають розроблюватися і відповідні теорії (концепції), які здатні відобразити внутрішню побудову права на певному етапі його розвитку.

Не можна забувати й про те, що концепція предмета правового регулювання, як вже наголошувалось, розроблялась на фоні повного ігнорування теорії поділу права на приватне та публічне, а тому, дійсно, за ознакою предмета правового регулювання галузі права поділеними бути не можуть.

Який з цього можна зробити висновок? Д. М. Азмі та С. Ю. Філіппова роблять припущення, що змістовне поняття галузі права не тільки відсутнє, але й не може існувати, бо наявні теорії про критерії розмежування галузей права не демонструють своєї конструктивності та життєздатності [23, с. 47]. У загальному вигляді ми схильні підтримати їх думку, хоча й з певними застереженнями. На наш погляд, необхідно проводити розмежування уявлення про право як про об'єктивно існуючу дійсність та як про конструкцію, яка вивчається на теоретичному рівні.

Право, як неодноразово підкреслювалося, є об'єктивним утворенням, яке існує незалежно від волі та бажання законодавця і породжується існуючими у суспільстві відносинами, які, у свою чергу, викликаються до життя соціально-культурним рівнем розвитку його представників. Правові норми у суспільстві виробляються у вигляді окремих правил, які можна образно порівняти з цеглинками. Ці цеглинки-правила заповнюють правовий простір, що існує у межах системи права. Іншими словами, у межах системи права (його оболонки) існують лише окремі норми, які об'єктивно не можуть бути зведеними до певних підгруп, груп чи видів. «Створення правових приписів завжди обумовлено суспільними потребами, а не наявністю або відсутністю якої-небудь юридичної конструкції, у нашому випадку – галузі права. Правові норми здатні створюватися незалежно від їх прилічення до того або іншого правового блоку». У зв'язку з викладеним ми готові підтримати позицію Ц. А. Ямпольської, яка

у 1982 р. наголосила на тому, що галузей у праві немає [24, с. 80-110]. Однак, це, як було зазначено, не заважає на теоретичному рівні виділяти галузі, проте вже не права, а законодавства, яке, на відміну від права, носить не об'єктивний, а суб'єктивний характер. Виділення галузей законодавства є необхідним з огляду на потреби: законотворчої діяльності – для систематизації розроблених правових актів; правозастосовної практики, зокрема судової діяльності, оскільки вирішення правових спорів тим або іншим судом здійснюється залежно від їх правової природи, яка визначається характерними рисами певної галузі законодавства; наукової діяльності, яка диференціюється залежно від особливостей відповідних правових норм, об'єднаних у межах певної галузі законодавства.

Скільки може існувати галузей законодавства? Це питання є досить принциповим з огляду на гостроту дискусій, які мають місце в науці щодо даної проблематики. Відповідаючи на нього крізь призму викладеного вище, зазначимо, що оскільки галузь права не є об'єктивним утворенням, то виділення галузей законодавства не може бути нічим обмежене. Процес виділення галузей законодавства здійснюється на підставі законів саморегуляції. І дійсно, зараз у літературі мова йде не про безмежну кількість галузей, а лише про ті, існування яких продиктоване потребами практики правотворчої та правозастосовної діяльності. І якщо пропонується виділення енергетичного, повітряного, медичного, корпоративного права тощо, то цим ми досягаємо лише диференціації правового регулювання, яка навряд чи може становити загрозу для демократичної та правової держави.

Отже, з огляду на викладене, під виразом «адміністративно-господарське право як галузь права» розуміється, фактично, певна сукупність правових норм, які регулюють відносини, що складаються між публічною адміністрацією та суб'єктами господарювання з приводу виконання першою з них покладених на неї законодавством обов'язків.

Досить складним залишається питання про відшукування критеріїв виділення (розмежування) галузей вітчизняного законодавства. З цього приводу вважаємо за необхідне наголосити на тому, що не може бути

однакових критеріїв розмежування для приватноправових та публічно-правових галузей, оскільки, як вже неодноразово наголошувалося, між цими правовими спільнотами існують принципові відмінності, пов'язані насамперед із різною спрямованістю, завданнями та принципами правового регулювання відповідно норм приватного та публічного права. Розмірковуючи про критерії розмежування публічно-правових норм та їх об'єднання у відповідні галузі, ми схильні підтримати думку Р. С. Мельника, який вважає, що у підґрунтя такого поділу мають бути покладені напрямки діяльності публічної адміністрації, закріплені у Конституції України та конституційних законах. Подібна точка зору засновується зокрема на положенні ч. 2 ст. 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Інакше кажучи, кожен напрямок діяльності, кожна дія та рішення публічної адміністрації має отримати відповідне нормативне підґрунтя у вигляді публічно-правової норми [25, с. 204-205]. Об'єднання публічно-правових норм у відповідні галузі законодавства, на наш погляд, необхідно здійснювати у разі: а) наявності окремої функції діяльності публічної адміністрації; б) створення інституцій, покликаних займатися її реалізацією; в) наявності нормативних актів, які визначають порядок діяльності конкретного суб'єкта публічної адміністрації, пов'язаний з реалізацією покладеної на нього функції. Усі з перелічених умов виконані щодо адміністративно-господарського законодавства, що, власне, і дозволяє зараховувати його до переліку галузей українського законодавства.

Наступним нашим кроком має стати відповідь на питання про внутрішню побудову адміністративно-господарського законодавства, проте ми не можемо перейти до її пошуку без встановлення співвідношення адміністративного права з адміністративно-господарським правом. Оскільки нам потрібно визначитися з переліком тих інструментів регулювання суспільних відносин, що складаються у сфері господарювання, які належать безпосередньо адміністративно-господарському праву і які не

входять до змісту адміністративного права. Перші розвідки у цьому плані були вже зроблені у літературі деякими вітчизняними вченими-правознавцями [26, с. 15]. Найбільш системно до вирішення цієї проблематики підійшов Р. С. Мельник. На його думку, адміністративно-господарське право є підгалуззю особливого адміністративного права, яке, у свою чергу, тісно пов'язане із загальним адміністративним правом [25, с. 333-336]. Подібний підхід видається нам у цілому обґрунтованим. Що ж до безпосереднього внутрішнього наповнення адміністративно-господарського права, то воно, на наш погляд, складається з окремих правових інститутів, які закладають правову основу для певних напрямків діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що утворюють зміст функцій публічного регулювання економіки.

До переліку таких інститутів доцільно віднести:

- інститут правового статусу суб'єктів адміністративно-господарських відносин;
- інститут державної реєстрації та знаття з державної реєстрації суб'єктів господарювання;
- інститут антимонопольного регулювання;
- інститут державного замовлення;
- інститут державного завдання;
- інститут ліцензування;
- інститут патентування;
- інститут квотування;
- інститут сертифікації та стандартизації;
- інститут застосування нормативів і лімітів;
- інститут регулювання цін та тарифів;

- інститут надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- інститут надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій;
- інститут контрольних заходів.

Аналіз названих інститутів доводить, що всі вони являють собою інструменти діяльності виключно представників публічної адміністрації. Жоден з названих інститутів не може бути використано суб'єктом господарювання щодо іншого суб'єкта господарювання, оскільки останні являють собою заходи публічного регулювання економіки, а тому їх застосування може здійснюватися лише з метою реалізації публічних інтересів.

Таким чином, роблячи загальний висновок з викладеного, необхідно наголосити на тому, що господарське право як галузь права на сьогодні вже припинила своє існування і може вивчатися лише в історичній ретроспективі. Сучасні умови функціонування держави, її завдання в сфері економіки, входження у всесвітній економічний простір, усе це обумовлює необхідність пошуку нових підходів до регулювання суспільних відносин, які складаються у сфері господарювання. І це завдання має бути виконано за рахунок адміністративно-господарського права.

Список використаних джерел:

1. Господарське право : бібліограф. покажч. / упоряд.: О. А. Шевчук, Л. В. Кулакевич, Н. Г. Дудкевич ; відп. за вип. М. В. Кондратова. – Вінниця : ВНАУ, 2016. – 34 с.
2. Сеницын В. Частное и публичное право / В. Сеницын // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 17. – С. 503–505.
3. Аржанов М. О принципах построения системы советского социалистического права / М. Аржанов // Советское государство. – 1939. – № 3. – С. 26–35.
4. Хозяйственное право / под общ. ред. В. В. Лаптева. – М., Наука, 1983. – 288 с.
5. Диалектика познания сложных систем / под ред. В. С. Тюттина. – М. : Мысль, 1988. – 316 с.
6. Скаун О. Ф. Теория держави і права : підруч. / О. Ф. Скаун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
7. Шульга А. М. Теория государства и права : пособие для подготовки к гос. (выпускному) экзамену / А. М. Шульга. – Х.: ХНУВС, 2000. – 132 с.

8. Селіванов В. Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні / В. Селіванов, Н. Діденко // Право України. – 2001. – № 11. – С. 15–22.
9. Алексеев С. С. Право. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА*М, 1998. – 810 с.
10. Пашков В. Публічні інтереси у галузі обігу лікарських засобів / В. Пашков // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 7. – С. 60–63.
11. Тютчев К. Ю. Публичный интерес в правовой доктрине и законодательстве / К. Ю. Тютчев // Государство и право. – 2002. – № 9. – С. 19–25.
12. Рабінович П. Природне право: діалектика приватного й публічного / П. Рабінович // Право України. – 2004. – № 9. – С. 61–67.
13. Кряжков А. В. Публичный интерес: понятие, виды и защита / А. В. Кряжков // Государство и право. – 1999. – № 10. – С. 91–99.
14. Петров Є. В. Феноменологія адміністративно-господарського права : монографія / Є. В. Петров. – Харків : Діска плюс, 2012. – 460 с.
15. Штобер Рольф Хозяйственно-административное право. Основы и проблемы. Мировая экономика и внутренний рынок = Allgemeines Wirtschaftsverwaltungsrecht. Grundlagen des Wirtschaftsverfassungs- und Wirtschaftsverwaltungsrecht, des Weltwirtschafts- und Binnenmarktrechts / Рольф Штобер ; пер. с нем. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 788 с.
16. Мельник Р. С. Адміністративно-господарське право як структурний елемент системи адміністративного права: зарубіжний досвід та національні особливості / Р. С. Мельник // Право і Безпека. – 2010. – № 2. – С. 55–59.
17. Домороцкая Э. И. Правовые аспекты государственного регулирования экономики во Франции / Э. И. Домороцкая // Советское государство и право. – 1981. – № 4. – С. 100–106.
18. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / Ебергард Шмідт-Ассманн ; [пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов] ; відп. ред. О. Сироїд. – [2-ге вид., переробл. та допов.]. – К. : К.І.С., 2009. – 552 с.
19. Vertrag über eine EU-Verfassung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.flegel-g.de/index-eu-verfassung.html>.
20. Венгеров А. Б. Теория государства и права : учеб. [для юрид. вузов] / А. Б. Венгеров. – 3-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
21. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін. ; за ред. В. В. Копейчикова. – Стер. вид. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.
22. Иоффе О. С. Структурные подразделения системы права (на материалах гражданского права) / О. С. Иоффе // Ученые записки ВНИИСЗ. – 1968. – Вып. 4. – С. 45–60.
23. Азми Д. М. Отрасли права как элемент структуры права (частноправовой аспект) / Д. М. Азми, С. Ю. Филиппова // Право и государство: теория и практика. – 2007. – № 12. – С. 43–51.
24. Система советского права и перспективы ее развития («Круглый стол» журнала «Советское государство и право») // Советское государство и право. – 1982. – № 6. – С. 80–110.
25. Мельник Р. С. Система адміністративного права України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Р. С. Мельник. – Х. : Харківск. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 415 с.
26. Старилов Ю. Н. О сущности и новой системе административного права: некоторые итоги дискуссии / Ю. Н. Старилов // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 12–21.

References:

1. Hospodarske pravo : bibliohraf. pokazhch. / uporiad.: O. A. Shevchuk, L. V. Kulakevych, N. H. Dudkevych ; vidp. za vyp. M. V. Kondratova. – Vinnytsia : VNAU, 2016. – 34 p.
2. V. Sinitsin, Chastnoe i publychnoe pravo / V. Sinitsin // Vestnyk sovestkoi yustytssy. – 1928. – No. 17. – Pp. 503–505.
3. M. Arzhanov, O pryntsypakh postroyeniya systemy sovetskoho sotsyalystycheskoho prava / M. Arzhanov // Sovetskoe hosudarstvo. – 1939. – No. 3. – Pp. 26–35.

4. Khoziaistvennoe pravo / pod obshch. red. V. V. Lapteva. – M. : Nauka, 1983. – 288 p.
5. Dialektika poznaniya slozhnikh sistem / pod red. V. S. Tiukhtina. – M. : Misl, 1988. – 316 p.
6. O. F. Skakun, Teoriia derzhavy i prava : pidruch. / O. F. Skakun ; per. z ros. – Kh. : Konsum, 2001. – 656 p.
7. A. M. Shulga, Teoriya gosudarstva i prava : posobie dlia podgotovki k gos. (vipusknomu) ekzamenu / A. M. Shulga. – Kh. : KhNUVS, 2000. – 132 p.
8. Selivanov V. Dialektyka pryvatnoho ta publichnoho v pravovomu rehuliuvanni / V. Selivanov, N. Didenko // Pravo Ukraina. – 2001. – № 11. – S. 15–22.
9. S. S. Alekseev, Pravo. Azbuka. Teoryia. Fylosofiia. Opit kompleksnogo issledovaniya / S. S. Alekseev. – M. : Izdatelskaya gruppa NORMA-INFRA*M, 1998. – 810 p.
10. V. Pashkov, Publichni interesy u haluzi obihu likarskykh zasobiv / V. Pashkov // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – 2004. – No. 7. – Pp. 60–63.
11. K. Yu. Tiutev, Publichnyi interes v pravovoy doktrine i zakonodatelstve / K. Yu. Tiutev // Gosudarstvo i pravo. – 2002. – No. 9. – Pp. 19–25.
12. P. Rabinovych, Pryrodne pravo: dialektyka pryvatnoho y publichnoho / P. Rabinovych // Pravo Ukrainy. – 2004. – No. 9. – Pp. 61–67.
13. A. V. Kriazhkov, Publichnyi interes: ponyatie, vidi i zashita / A. V. Kriazhkov // Gosudarstvo i pravo. – 1999. – No. 10. – Pp. 91–99.
14. Ye. V. Petrov, Fenomenolohiia administratyvno-hospodarskoho prava : monohrafiia / Ye. V. Petrov. – Kharkiv : Dysa plius, 2012. – 460 p.
15. Shtober Rolf Khoziaistvenno-administrativnoe pravo. Osnovi i problemi. Mirovaya ekonomika i vnutrenniy rinok = Allgemeines Wirtschaftsverwaltungsrecht. Grundlagen des Wirtschaftsverfassungs- und Wirtschaftsverwaltungsrecht, des Weltwirtschafts- und Binnenmarktrechts / Rolf Shtober ; per. s nem. – M. : Volters Kluver, 2008. – 788 p.
16. R. S. Melnyk, Administratyvno-hospodarske pravo yak strukturnyi element systemy administratyvnoho prava: zarubizhnyi dosvid ta natsionalni osoblyvosti / R. S. Melnyk // Pravo i Bezpeka. – 2010. – No. 2. – Pp. 55–59.
17. E. I. Domorotskaya, Pravovie aspekty gosudarstvennogo regulirovaniya ekonomiki vo Frantsii / E. I. Domorotskaya // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. – 1981. – No. 4. – Pp. 100–106.
18. E. Schmidt-Assmann, Zahalne administratyvne pravo yak ideia vrehuliuvannia: osnovni zasady ta zavdannia systematyky administratyvnoho prava / Eberhard Schmidt-Assmann ; [per. z nim. H. Ryzhkov, I. Soiko, A. Bakanov] ; vidp. red. O. Syroid. – [2-he vyd., pererobl. ta dopov.]. – K. : K.I.S., 2009. – 552 p.
19. Vertrag über eine EU-Verfassung [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.flegel-g.de/index-eu-verfassung.html>.
20. A. B. Venherov, Teoryia hosudarstva y prava : ucheb. [dlia yuryd. vuzov] / A. B. Venherov. – 3-e yzd. – M. : Yurysprudentsiya, 2000. – 528 c.
21. Zahalna teoriia derzhavy i prava : navch. posib. / A. M. Kolodii, V. V. Kopieichykov, S. L. Lysenkov ta in. ; za red. V. V. Kopeichykova. – Ster. vyd. – K. : Yurinkom Inter, 2000. – 320 p.
22. O. S. Yoffe, Strukturnie podrazdeleniya sistemi prava (na materialakh grazhdanskogo prava) / O. S. Yoffe // Uchenie zapiski VNIISZ. – 1968. – Vip. 4. – Pp. 45–60.
23. D. M. Azmi, Otrasli prava kak element strukturi prava (chastnopravovoy aspekt) / D. M. Azmi, S. Yu. Filippova // Pravo i gosudarstvo: teoriya i praktika. – 2007. – No. 12. – Pp. 43–51.
24. Sistema sovetskogo prava i perspektivi ee razvitiya (“Krugliiy stol” zhurnala “Sovetskoe gosudarstvo i pravo”) // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. – 1982. – No. 6. – Pp. 80–110.

25. R. S. Melnyk, Systema administratyvnoho prava Ukrainy: dys. ... doktora yuryd. nauk : 12.00.07 / R. S. Melnyk. – Kh. : Kharkivsk. nats. un-t vnutr. sprav, 2010. – 415 p.

26. Yu. N. Starilov, O sushnosti i novoy sisteme administrativnogo prava: nekotore itogi diskussii / Yu. N. Starilov // Gosudarstvo i pravo. – 2000. – No. 5. – Pp. 12-21.